

KÓDEXEKTŐL HAPAXOKIG

Az ELTE Eötvös József Collegiumban működő kutatócsoport, amelynek kereteit a **Klasszikus ókor, Bizánc és a humanizmus kritikai szövegkiadás magyarázatokkal** című nagy nemzetközi pályázat biztosítja, immár harmadik alkalommal rendezte meg a konferenciáját Európa keleti és nyugati részének, valamint a szellemi és anyagi kultúrának a kölcsönhatásairól.

A *Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident* német-francia című konferencia nyugati ülészeit Roland Galharague, Franciaország magyarországi nagykövete és Erdődy Gábor, az ELTE nemzetközi rektor-helyettese nyitotta meg. Az előadók idén a középkori regény kialakulását és kezdeteit vizsgálták (*Le roman au Moyen Âge: de Byzance à la France*). A műfaj Bizáncban és a Nyugaton egy időben – a XII. század közepén – született meg (illetve született újjá). A bizantinológus és a romanista kutatók együttes részvételével lehetőség nyílt a középkori regény kialakulásának, fejlődésének és műfaji sajátosságainak elemzésére. A résztvevők az irodalmi és nyelvészeti jellegzetességek bemutatása mellett igyekeztek rávi-

lágítani azokra a történeti és társadalmi összefüggésekre is, amelyek a regény megjelenéséhez Bizáncban és Franciaországban hozzájárulhattak.

A konferenciát nyitó plenáris ülésen Michel Zink, a Collège de France professzora, az Académie des inscriptions et belles-Lettres főtítkára, a Collège de France hivatalos kurzusaként, a Grál, mint középkori francia regénytema megjelenéséről tartott előadást. A „nyugati” frankofón ülészekokon elismert külföldi (francia, olasz, osztrák) és magyar kutatók vettek részt. Kiemelkedő előadást tartott Egedi-Kovács Emese, a francia programok főszervezője, az ELTE Eötvös József Collegium tudományos munkatársa, aki az Iviron N° 463-as kódex-szel kapcsolatos kutatásairól számolt be. A XI. századi Athosz-hegyi görög kéz-

irat, amely a *Barlám és Jozafát* című regényes legenda rövidített, görög nyelvű változatát tartalmazza, azért különösen érdekes, mert az ógörög szöveg mellett a margón (a 135 folium mindegyikén!) ismeretlen ófrancia fordítás szerepel. A kutató előadásában legfrissebb eredményeit összegezte: az ófrancia szöveg nyelvi elemzése és helyesírási sajátosságai alapján a fordítás igen korai lehet (XI. század vége–XII. század), csaknem száz évvel korábbi, mint azt Paul Meyer a kódexről készült néhány fotó alapján 1886-ban feltételezte. A francia fordítás nem holmi nyelvgyakorlat volt: a francia megfelelővel kiegészített, gyönyörű miniatúrákat tartalmazó kézirat (a francia fordító az illusztrációknak piros tintával még címekeket is adott) alighanem egy görögül nem értő, frank nagyúr számára, megrendelésre készült. A nyelvészeti elemzés-

OIKA

PUB-I 113547
PD-108622

sel feltárt normann jegyek, valamint a szövegben előforduló lexikai sajátosságok (ófrancia egyedül olvasatok – *hapax*-ok) alapján feltételezhetjük, hogy a fordító dél-itáliai vagy szicíliai származású normann személy lehetett, aki Konstantinápoly egyik latin közösségében görög-latin fordítóként tevékenykedhetett. A kutatás a romanisztika, a francia filológia szempontjából világviszonylatban is rendkívül fontos, hiszen ebből a korból igen kevés eredeti írásos emlék maradt ránk, mindemellett a görög szöveg hagyományozása is tartogathat ígéretes eredményeket.

A Duna folyó partján...

A *Fonti ed interpretazioni* című Itálica ülészak meghatározó alakja Giuseppina Brunetti volt, aki a konferencia-előadása mellett nyolcórás szemináriumsorozatot tartott az Eötvös Collegium Olasz és Bollók János Klasszika-filológia műhelyeiben tanuló hallgatóknak. A középkori újlatin nyelvű szövegek kutatója a római Sapienza Egyetemen tanult, majd a Sorbonne és a párizsi *École des Chartes* hallgatója volt, és ma a Bolognai Egyetem oktatója. Ő fedezte fel az olasz líra legrégebbi emlékét, Jacopo da Lentini, Rótszakállú Frigyes szicíliai udvarában alkotó költő versét. A szemináriumokon a hallgatóknak a középkori kódexek készítéséről és az írás folyamatáról beszélt, a diákok megismerkedtek a kodikológiai fogalmakkal. Az elő-

adó személyes élménybeszámolója igazolták a hallgatók felé, hogy a modern filológia útvesztői és felfedezései is lehetnek kalandfilmbe illően izgalmasak (Giuseppina Brunetti az olasz Rai3 műsorában a középkori kéziratok „Indiana Jones”-ának nevezték). A kutató friss kutatási eredményeit is ismertetette: Seneca hatását vizsgálta Boccaccio műveiben. A hallgatók számára minden bizonnyal az volt a legemlékezetesebb, amikor az előadó Dante *Poklának* híres V. énekében Paolo és Francesca csókjelenetét elemezte filológiai szempontból: a részlet összevetette az ófrancia és oksztán nyelvű Trisztán és Izolda regényrészletekkel, majd az Artúr-mondakörhöz tartozó Lancelot és Ginevra szerelmét vizsgálta, és látványos ikonográfiai példákkal szemléltette a kódexek szövegértelmezéseit.

Giuseppina Brunetti a konferencia Itálica ülészakát megnyitó, „*Quella terra che 'l Danubio riva*” (Dante, *Pd VIII*: 65): *l'Ungheria nella poesia medievale, fra geografie e tradizioni* című előadásában a Duna folyó motívumát vizsgálta a középkori vulgáris olasz költészetben, Dante *Isteni színjátékában* és *De vulgari eloquentia* című latin nyelvű értekezésében.

Budapesti nemzetablázat

A Collegium nemzetközi konferencia-sorozatának keretében a Germanisztika műhely – a tavalyi *Quelle und Deutung*-kollokvium referátumait közlő konferenciakötet bemutatója után, ugyancsak *Forrás és értelmezés* címmel – immár másodszor rendezhette meg medievista kézirat-kutatói *Germanica*-ülését.

A rendezvényen osztrák részről ezúttal is a Christine Glaßner (a bécsi Középkorkutató Intézet Kéziratosz-

tályának vezetője) által irányított munkacsoport tagjai vettek részt és számoltak be az archívumaikban található közép- és koraujkori német nyelvű kéziratanyag feldolgozásában elért legújabb kutatási eredményeiről. Ülésnyitó előadásában (*Középkori kéziratok jegyzékei és digitalizátumai Ausztriában*) Christine Glaßner az Osztrák Akadémia paleográfiai honlapjával (www.manuscripta.at) és az eddig feldolgozott, illetve digitalizált német nyelvű kéziratállomány elsődleges, internetes kutatási lehetőségeivel ismertette meg a hallgatóságot.

Görög Bizánc napjainkig

A színes tematikájú (papírtörténeti-filigranológiai, kodikológiai, művészet-történeti, valamint irodalom- és kultúrtörténeti előadásokat egyaránt kínáló) szakmai eszmecsere referátumai közül hazai berkekben főleg Jónásik László germanista irodalomtörténész beszámolója tarthat számot érdeklődésre, aki az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában általa fellelt „Budapesti nemzettáblázat”-ról tartott előadást (OSZK, Oct. Lat. 459). Borosjenői Jenei Mihály 1679-ben készítette el magyar és latin nyelvű, legkülönbözőbb témájú bejegyzéseket tartalmazó, igényes, bőrkötésű *Omniarium*-át, amelyet a XVII. század végéig több nemzedék használt. A kéziratkötet egyik legelső bejegyzése a *Quinque Nationum differentiae, Germanicae, Anglicae, Gallicae, Italicae et Hispanicae* (Különbségek öt nemzet: a németek, angolok, franciák, olaszok és spanyolok között) című táblázat. A nemzetek vélt vagy valós tulajdonságainak táblázatos felsorolása különösen a koraujkorban – leginkább német nyelvterületen – volt népszerű. A budapesti kézirat példány azért különleges, mert valószínűleg régebbi annál az eddig ismert rokon változatnál, amelyet Johann Adam Weber Ágoston-rendi prépost, teológus, jogtudós és történész 1682-ben Salzburgban kiadott *Ars*

Conversandi (A társalgás művészete) c. műve tartalmaz.

A bizánci és újjörög vonatkozású előadások ülészakait Susanne Bachfischer, az Osztrák Kulturális Fórum igazgatónöje nyitotta meg. A Vatikáni Könyvtár, a párizsi EHESS intézet és a Nantes-i egyetem kutatóinak előadásai előtt két nyugalmazott professzor, Peter

Schreiner és Hermann Harrauer plenáris előadását hallgathatta meg a közönség. A délelőtti (Gallica) és a délutáni (Graeca) előadások szerves összetartozását hivatott jelezni a keddi esti könyvbemutató: a Budapesti Francia Intézetben Michel Zink – a konferencián elhangzott második, nyilvános – plenáris előadása után került sor *Az ógörög nyelv szelleme* című kötet bemutatására. Jacqueline de Romilly és Monique Trédé *Petites leçons sur le grec ancien* című művének magyar fordítását a szerkesztő, Horváth László (az Eötvös Collegium igazgatója, a konferencia főszervezője) mutatta be.

Görögország nagykövete, Dimitris Yannakakis tartott megnyitóbeszédet a konferencia második napján, amelynek programja – hazánkban ritkaságszámba menő eseményként – újjörög nyelvű előadásokkal indult. A továbbiakban a bizánci történelem, a bizánci történetírás és a bizánci kéziratok kutatása állt az előadások középpontjában. A szekciókban a collegiumi székhelyű pályázatok magyar kutatói mellett osztrák, olasz, szerb, cseh és szlovák előadók vettek részt, köztük Srđan Pirivatrić, a

2016-os XXIII. Nemzetközi Bizantinológiai Kongresszus egyik belgrádi főszervezője. Az osztrák-magyar együttműködést hangsúlyozandó a szerda délutánt egy meghatározott témával, a *Chronicon Paschale*-val (magyarul Húsvéti krónikával) kapcsolatos kutatásoknak szentelték a szervezők. Az *FWF* tudományos alap által támogatott, és az Osztrák Tudományos Akadémián bejegyzett projekt (projektvezető: Christian

Gastgeber) keretében, Juhász Erika munkájával készül a *Húsvéti krónika* új kritikai kiadása. A kiadást megelőző nemzetközi tudományos eszmecsere első állomása volt a *Byzanz und das Abendland III.* konferencia keretében megrendezett ülés, amelyre Budapest és Bécs mellett Pozsonyból (Martin Hurbanic), Münchenből (Sergei Mariev) és Tübingenből (Fabian Schulz) érkeztek az előadók. Fabian Schulz (Tübingen) részvétele azért is kiemelkedő, mert az együttműködő partner, a tübingeni székhelyű nagyszabású tudományos vállalkozás (Történeti-filológiai kommentár Ióánnés Malalas krónikájához) képviselőként érkezett az Eötvös Collegiumba. A „felnőtt” tudományos előadások záróeseményeként az Osztrák Kulturális Fórum adott otthont a tavalyi konferencia bizánci előadásaiból készült konferenciakötet bemutatójának.

A konferenciát – immár hagyományosan – a mesterképzéses, illetve PhD-képzésben részt vevő hallgatók idegen nyelvű minikonferenciája zárta. Az Eötvös Collegium és annak igazgatója, Horváth László, a kutatócsoport témavezetője kollégáival együtt arra törekszik, hogy a jövőben is beágyazza a szakkollégium eredményeit a nemzetközi együttműködésekbe. Ezért az Eötvös Collegium 2015 novemberében sorrendben a negyedik *Byzanz und das Abendland* nemzetközi konferencia megrendezésére készül.

G. Á.